

Nya böcker av och med Sven Ove Hansson

Sven Ove Hansson är en av Sveriges mest produktiva filosofer. 1989 publicerade han på Tidens förlag boken *Om Frihet, jämlikhet, broderskap! - Tre nyckelord till den politiska filosofin*. Dessutom medverkar han i en annan bok utgiven på Tidens förlag. *Idéer om rättvisa - Amartya Sen, Michael Walzer, John Rawls*.

Det skulle inte förvåna om Sven Ove Hansson skrev eller medverkade i ytterligare några böcker under 1989. I denna recension nöjer jag mig dock med att behandla de ovan nämnda skrifterna.

Om Frihet, jämlikhet, broderskap! - Tre nyckelord till den politiska filosofin är precis som titeln anger en analys av de politiska idealen frihet, jämlikhet och broderskap. Men boken är också något helt annat, nämligen en historisk beskrivning av när och varför dessa ideal har formulerats. Boken börjar sålunda med att folkmassorna demonstrerar på Paris gator söndagen den 12 juli 1779, två dagar senare stormas Bastiljen. Sven Ove Hansson hinner också med att återge Napoleons makt tillträde, mordet på Gustaf III och arbetarrörelsen uppkomst och förnyelse.

För egen del tycker jag att dessa historiska avsnitt borde ha bantats till ett minimum. Inte alls för att de är ointressant eller dåligt skrivna, utan för att boken skulle ha blivit mer pedagogisk om den filosofiska analysen klarare hade betonats. Det vore nämligen synd om den politiskt intresserade läsaren snavade över Bastiljen och lät boken bli liggande på nattduksbordet. De politiskt-filosofiska avsnitten i boken som börjar på sidan 56, är nämligen en populärvetenskaplig guldgruva.

I de tre kapitlen om frihet, jämlikhet respektive broderskap ges en lättläst och ofta djup översikt av den filosofiska diskussionen om dessa ideal. Sven Ove Hansson deklarerar också omedelbart att han har en egen tes. Han menar att dessa tre ideal inte bara har historiskt intresse, utan att de verkligen är politiska ideal som vi bör verka för.

Jag kommer fortsättningsvis att närmare behandla några av de frågor som tas upp i kapitlet om frihet, det är utförligast men också mest problematiskt.

Ett välkänt problem med frihet är att om "frihet består i att få göra vad man önskar så finns det friheter som inte är önskvärda, exempelvis friheten att döda vem man vill. Sven Ove Hansson diskuterar tre olika strategier som filosofer har använt för att lösa detta problem.

Den första strategin kallar han den "upphävande". Den består i att frihet definieras så att frihet inte nödvändigtvis förutsätter valmöjligheter. En vanlig sådan strategi är att frihet består i att "göra det goda". En bland många förespråkare för denna idé var Augustinus.

Den andra strategin kallar Sven Ove Hansson för den "oinskränkta". En oinskränkt definition av frihet är en definition som inte gör några normativa inskränkningar. Friheten att göra något orätt är lika mycket en frihet som att göra något rätt. Bentham försvarade detta sätt att definiera frihet.

Det tredje stragin får benämningen den "inskränkta". Om denna typ av definitioner skriver Sven Ove Hansson: "Förespråkarna för sådana definitioner godtar principen att frihet innebär förekomsten av handlingsalternativ, men de hävdar att inte alla handlingsalternativ ger frihet." Företrädare för denna riktning är bland andra Fredrich Hayek (frihet="det tillstånd i vilket en människa inte är föremål för tvång genom någon eller några andras godtyckliga vilja") och Sven Fagerberg ("En människa är fri om hon får utveckla sina inneboende anlag ... Men jag vill gå vidare ytterligare ett steg. Det räcker inte att vi har möjlighet att utveckla oss, vi måste också göra det.")

I valet mellan dessa tre strategier föredrar Sven Ove Hansson den oinskränkta, den upphävande eliminerar de "centrala" valmöjligheterna och den inskränkta är dålig därför att analysen av frihet försvåras av ett i onödan "sammansatt begrepp".

Ett problem med denna lösning är förstas att all frihet inte är bra, utan bara en viss frihet. Sven Ove Hansson diskuterar därför två förslag till hur den "goda friheten" skall kunna avgränsas.

Den första idén är att människan har en privatsfär över vilken hon själv ska bestämma. Men Sven Ove Hansson menar att denna idé inte är till mycket hjälp för den som vill försvara friheten; dels är det svårt att avgränsa privatsfären, dels räcker idén endast till att "motivera ... en mycket begränsad mängd friheter".

Frågan är emellertid om idén ens kan användas för att försvara några friheter. I synnerhet blir problemet akut om även underlåtelser räknas som en handling. Finns det någon handling som människan alltid bör ha frihet att utföra, oavsett vilka handlingsalternativ människan har? Sven Ove Hansson nämner inte heller vilka begränsade friheter som han menar skulle kunna försvaras.

Den andra idén är att människan bör ha "maximal lika frihet". Enligt Sven Ove Hansson har denna besynnerliga uppfattning bland annat framförts av Kant. Ett problem är hur graden av frihet ska mätas. Om det ska ske genom antalet möjliga handlingsalternativ som människor kan utföra, så blir det svårt att ge några skäl för att friheten skulle vara större i Sverige än exempelvis i Nordkorea. Ett annat problem är att kriteriet "maximal lika frihet" är uppfyllt både i ett samhälle med stor frihet och i ett samhälle med total avsaknad av frihet. Idén är därför knappast något som gör frihetsälskaren glad, däremot möjligen jämlikhetsälskaren.

Sven Ove Hansson är kallsinnig både till idén om en privatsfär och idén om maximal lika frihet. Vad åtestår då av Sven Ove Hanssons vurmande för frihet? Jo, han menar ändå att det finns vissa specifika friheter som bör försvaras, exempelvis yttrandefriheten och religionsfriheten. Sven-Ove Hansson ger också ett argument för detta: De bör försvaras "därför att dessa friheter behövs för att trygga andra friheter". Argumentets svaghet består i att Sven Ove Hansson inte visat att det finns några "andra friheter" som bör försvaras.

Sven Ove Hansson fortsätter: "Vi bör med andra ord prioritera de friheter som upprättar eller upprätthåller vårt allmänna självbestämmande". Detta kommer som en total överraskning. Att döma av hans tidigare resonemang

borde "självbestämmande" vara något annat än värnandet av "privatsfären", men vad Sven Ove Hansson menar blir aldrig förklarad. Det enda vi får veta är att "vi utövar vårt självbestämmande delvis i individuella, delvis i kollektiva former", vilket inte precis gör saken klarare.

Det är något futtigt över Sven Ove Hanssons försvar av frihet. Det är inte frihet i allmänhet som han försvarar, utan några synnerligen specifika friheter. En tes som ligger nära till hands är att frihet saknar intrinsiskt värde, men ibland kan ha instrumentellt värde. Men just denna uppfattning vill Sven Ove Hansson inte ens diskutera, den omnämns endast i förbigående i not 54 till kapitel 2.

På sätt och vis är ändå alla dessa kritiska synpunkter orättvisa. Sven Ove Hanssons huvudsyfte är nämligen knappast att argumentera för egna ståndpunkter, även om han genomgående gör det. Det viktiga med boken är i stället att den ger en översikt av den filosofiska debatten om frihet, jämlikhet och broderskap. I exempelvis kapitlet om frihet behandlas åtskilliga teorier, argument och distinktioner som jag här inte diskuterat. Boken kan med fördel användas som bredvidläsningslitteratur för den som börjar läsa praktisk filosofi, den ger massor med uppslag för fördjupade studier. Men framförallt är boken utmärkt för alla politiskt intresserade människor som funderar över politikens yttersta mål. Själv tycker jag att Sven Ove Hansson borde fortsätta i samma anda och även ge introduktioner till politiska ideal som demokrati, välfärd och jämställdhet mellan könen.

I boken *Idéer om rättvisa* - Amartya Sen, Michael Walzer, John Rawls har Sven Ove Hansson skrivit två introduktioner, en om John Rawls teorier och en om Amartya Sens. Boken innehåller vidare en introduktion om Michael Walzer skriven av Jörgen Hermansson. Men viktigast är förstås de översatta originaltexterna. Av Rawls har artiklarna "Rättvisa som rent spel" och "Rättvis fördelning" översatts, av Amartya Sen "Marknadens moraliska status och "Rättigheter och förmågor" och av Michael Walzer "Sammansatt jämlikhet", "Trygghet och välfärd" och "Tyranni och rättvisa samhällen". Tyvärr saknas ibland uppgifter om vilket är originalartiklarna publiceats. Att boken tagits fram snabbt framgår också av not 12 på sidan 252.

Det är ändå berömvärt och ett steg framåt för den politiska filosofin i Sverige att centrala texter översatts. Särskilt vill jag rekommendera Sens artikel "Marknadens moraliska status". Där slaktas två vanliga argument för marknadsekonomin välsignelse. Det första argumentet är att det från grundteoremet att alla tillstånd av konkurrensjämvikt är Pareto-optimala följer att marknadsekonomin är det bästa ekonomiska systemet. Det andra argumentet är att det från att varje Pareto-optimum är en konkurrensjämvikt följer att marknadsekonomin är det bästa ekonomiska systemet. Kanske är dessa argument inte så svåra att avfärda, men det är ändå av godo att någon faktiskt gör det.

En av Sens slutsatser är att "ljudnivån" hos en del av marknadens försvarare inte motsvaras av deras "förmåga att motstå kritik". Av detta följer förstås inte att Sen förkastar marknadsekonomi. □

Mats Wingborg